АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО

АНЕКДОТА



Здоровенькі будьмо!



FOLIO

Здоровенькі будьмо!
Рецепти на всі випадки життя
Дієва профілактика усіх на світі захворювань



Дорожчим від власного здоров'я може бути тільки лікування.

Про деякі хвороби в уявленні наших предків

Здоров'я настільки переважує усі інші блага життя, що, воістину, здоровий жебрак щасливіший від хворого короля.

Артур Шопенгауер

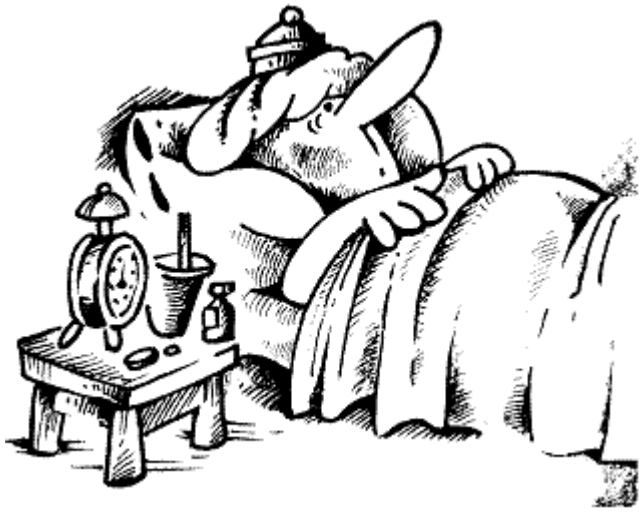
Майже в усіх народів у давні часи під впливом спільного поетичного світогляду, який характерний для первісної сходинки розвитку людини, склався певний погляд на хвороби, що їх спричиняє напад злого духа на людину або на те середовище, в якому людина перебуває.

Ворогами людини і тварин є духи пітьми, нечисті, які під різними іменами живуть в темних і брудних місцях: в багні, в лісі, в ярузі, під землею, в господарських будівлях. За певних обставин нечисть проникає в тіло людини чи тварини, знущається, терзає і навіть доводить до погибелі.

З духами пітьми, вважали давні, слід боротися за допомогою вогню, сонця, слова. А вогонь треба попросити, щоб він допоміг. Так народжувалися замовляння, звернені до сонця, світла, вогню, в яких є прохання загнати хворобу в ті місця, де немає ні людей, ні тварин. За християнства у замовляннях божество вогню й сонця було замінене на Господа і святих угодників, на яких перенесені властивості сонця і вогню.

Демонічне значення багатьох хвороб з часом в народі втратилося, залишилося лише в знахарських замовляннях. Але такі хвороби, як лихоманка, холера, чума, цинга, гостець ще довго, особливо в сільській місцевості, персоніфікували, уявляли в подобі незвичайних ворожих

людині істот.



...Серед первісно-природних профілактичних та й лікувальних засобів до цих пір не втратив свого значення вогонь, який був предметом поклоніння наших предків.

Такі властивості приписували також парі від води, яка кип'ятиться на вогні.

Як підтвердження віри в особливу силу природного вогню збереглося те, що деінде спалюють одяг хворого, а також кидають у вогонь зліплені з глини хворі частини тіла, щоб посприяти зціленню.

Застережний або лікувальний вогонь носив назву **живого вогню,** *для лікування хвороб його отримували способом тертя двох полін.*

Інша стихія за давніх (і ще й недавніх, допромислових) часів – ***вода*** *в найрізноманітніших її проявах. Вона використовувалась, головним чином, як лікувальний засіб при багатьох вже розвинених захворюваннях.*

Цілющою вважалася ***дощова вода.*** *Такою ж цілющою, особливо при захворюваннях очей, була в народі* ***роса.*** *Поважалися* ***град*** *і* ***сніг,*** *як небесні посланці і родичі води.*

Проточна річкова вода, незаймана колодязна, а особливо джерельна, – також в багатьох випадках вважалися цілющими.

Як і вода, в деяких випадках цілющою вважається земля (запорожці сумішшю землі з порохом на джерельній воді або на слині рани мастили). Віра в це від культу пошанування Землі-матінки. Чудодійну силу землі приписували давні також деревам і рослинам, тому використовували їх для лікування багатьох хвороб…

У своїй праці «Народна медицина українців» Зоряна Болтарович на перше місце серед раціональних засобів профілактики хвороб ставить вживання часнику, який ще в Київській Русі використовувався як охоронний засіб від «морового повітря», а також вживання цибулі, сушених фруктів тощо.

Магічними засобами профілактики при епідеміях чуми, холери, тифу були оборювання села, розкладання вогню, закопування ладану на перехресті доріг, влаштовування обідів для убогих, ношення оберегів тощо.

Цілющу силу мали трави, зібрані на Купала (7 липня), Симона Зілота [10 (22 за н. ст.) травня], Маковея [1 (14 за н. ст.) серпня], Успіння Матері Божої [15 (28 за н. ст.) серпня].

Застосовувалися у народній медицині засоби тваринного походження: молоко і молочні продукти, жири, сеча, кров та певні органи, нутрощі. Практичне використання засобів тваринного походження зберігало зв'язок із залишком колишніх жертвоприношень, тваринного культу.

Важливе місце у народній медицині давніх слов'ян займали магія і природна сила ***води, вогню, землі, мінералів,*** *а також деякі* ***числа*** *(три, сім, дев'ять), час виконання певних дій у лікуванні.*

І, звичайно ж, особливо шанувалися ***замовляння – сила слова.*** *Про це свідчить той факт, що давні замовляння збереглися донині в усному вигляді у пам'яті народній ще з дохристиянських часів. Просто автори деяких християнських треб і молитов у більшості з них замінили язичницьку основу та персонали.*

«Болезни признавались нашими предками как спутници и помощници смерти, а повальние и заразительние прямо

признавались за самую смерть, и ни в чем так ярко не виступает стихийное значение этой древней богини, как в народних преданиях и поверьях о различних недугах.

...стрел – чёрт и стрелы – колотье: Пострел бы тебя побрал! чемор – дьявол («Поди ты к чемору!») и чемер – спазмы в животе или боль в пояснице, а чемеръ – головокружение, страдание живота и болезнь у лошади; ***игрец*** *– истерический припадок, кликушество и дьявол; худоб – сухотка, истощенность, худобище – конвульсии в тяжкой болезни,* ***худая боль*** *– сифилис (сибирск). «В худых душах» – при смерти и худой – злой бес; чёрная немочь – мор, опустошавший русскую землю в 1352 г. (при Симеоне Гордом), и чёрный – эпитет нечистого духа, чёрный шут – дьявол; лядетъ – долго хворать, лядитъ – томиться, изнывать, хиреть, лядащий – бессильный, больной, негодный и ляд – чёрт: «Ну тебя к ляду!» У белорусов лядащик – дух, причиняющий людям порчу. Входя в человека или животное, демон порождает в нем болезненные припадки и безумную ярость. Ворогуша – лихорадка и враг (ворог) – дьявол; лихой – злой дух и болезнь у лошадей, старинное* ***лихновъцъ*** *(в Святославовом изборнике) – сатана, лихорадка (лихоманка, лиходейка), лихота – нездоровье, немощь, лиховатъ – быть нездоровым, чувствовать тошноту; тоснутъ – болеть, скучать и тошная – нечистая сила; шатун – чёрт и шат – обморок, головокружение, болезнь у собак; «тяжкая пришла», т. е. посетила болезнь, и тяжкун или тяжкий в значении дьявола; икота (икотка) – болезненный припадок и человек, одержимый бесом, икотница – страдающая икотою; притка – падучая и всякий нежданный, нечаянно приключившийся недуг («Мне на таком-то месте попритчилось!», а следующие выражения: «Эх ця притка принесла!», «Притка его ведать, откуда он!» – указывают на демона; сравни: «Кой чёрт тебя принес!», «Чёрт его ведает!») Лишай – гнойный струп на голове и дьявол. Тесная связь нечистой силы с болезнями,*

расслабляющими тело человеческое, подтверждается и следующими названиями: облом (от «ломать») – дьявол, домовой; костолом и кожедёр – злой человек, леший, чёрт; в числе болезненных ощущений известен и лом в костях…

По народному выражению, больной изнашивается: полнота и крепость его тела как бы поглощаются злобными демонами; напротив, исцелить (восстановить здравие) буквально означает: сделать человека целым…

Эпизодические, заразительные болезни слывут на Руси: поветрие, ветроносное язво и мор; с последним названием родственны слова: обморок – болезненный припадок, мгла, туман и обморочить…»

(А. Н. Афанасьев).

ВІСПА

Ще називали дух хвороби віспи – Воспа Іванівна, Оспиця, Гостя, Гостя Іванівна, Оспа Осповна.

Дух цієї хвороби персоніфікували в жіночому роді. Ставлення до хвороби було шанобливим. Тільки починалася епідемія – пекли млинці, пироги, йшли в хату до хворого, кланялися йому низько і просили хворобу, щоб змилостивилась. Здорових дітей мили водою, яка лишалася від хворого. Уявляли, що віспа – дух, який знаходиться в тілі хворого, тому з нею розмовляли, як з духом, звертаючись не до хворого, а до хвороби. Віспу закликали до себе в дім. Хворих на віспу парили в лазні, струпці заживляли горілкою, присипали попелом і пилом з вугілля.

На відміну від інших хвороб, які старалися прогнати, віспі догоджали: не мили підлогу в домі, не лили воду – віспа цього не

любить. Смерть від віспи вважалася благом: ніби на тому світі кожна віспинка стане перлиною. Старовіри вважали, що дитя, яке померло від віспи, буде в перлинах, а прививку від віспи називали «печаткою антихриста».

У деяких місцевостях, коли починалася віспа, в сім'ях припинялися сварки, чоловік і жінка не лягали разом спати до одужання хворих, білизну не прали, в хату не заносили речей, які неприємні віспі, наприклад, дьоготь. Якщо віспа обминала якийсь дім, вважали, що вона образилася на ту сім'ю, просили у неї пробачення, запрошували в дім хворих дітей, або мати йшла із здоровою дитиною до хворої купувати віспу за гостинці. Здорова дитина мала цілуватися з хворою, їсти з нею з одного посуду, пити з одного кухля тощо. Лазня для хворих була завжди так натоплена, що ті часто втрачали свідомість. У тяжких випадках лікували вівсяними млинцями, які прямо з жаровні клали на ледь прикрите тіло хворого. Вважали, що і в разі смерті, і в разі одужання Оспа Осповна переходить в іншу людину. Щоб цього не сталося, особливим заклинанням випроваджували хворобу до лісу.

Ще називали віспу *повєтрієє (повітрієє),* вважали що вона приноситься злим вітром. Де він не повіє, де не змахне червоною хусткою, – скрізь все живе вмирає. Ніби їздить повітріє у летючому візку, до якого запрошує страшних привидів, – мару, а то й саму смерть.

МОРОВА ДІВА, МОРОВА ЯЗВА

Так в давнину уявляли всяку повальну хворобу. Показувалася вона в селі, обходила всі двори і хати, просовувала руку у вікно чи в двері, махала червоною хусткою, навіваючи на господарів смертельну заразу.

Коли вона з'являлася, усі жителі зачинялися в своїх хатах, не відчиняли ні вікон, ні дверей, і тільки нестерпний голод чи спрага

примушували виходити з житла.

Уявляли морову діву худющою жінкою високого зросту (інколи на ходулях), з розтріпаними косами, в білому одязі.

За деякими переказами, вона їздить по світу у візку або примушує сильного молодця носити себе на плечах.

ВОДЯНКА

Ця хвороба може прив'язатися до тієї людини, яка вночі вип'є води, бо ніч – це час володарювання всілякої нечисті, і нечиста сила може засісти у воді, щоб причепитися до необережного.

У народі є повір'я, що від водянки треба випити води з розпареного цвіркуна.

ВОЛОСІНЬ

Дух хвороби, який називають у народі «косто'ід». Мучить жінок, які прядуть на свята і ще в святі п'ятниці. Об'їдає палець так, що з нього випадає нечиста кістка. Ще так називали всякого нечистого духа, волохатого, кудлатого.

ГИКАВКА

Якщо вірити забобонам, то це хвороба, яку напускають злі духи. Силою чародійного слова нечистий дух проклинає чиє-небудь ім'я; швидко летить нечисть на крилах вітру, і перший перехожий з таким іменем стає жертвою. Інколи намовляють гикавку на камінь чи на комах, і той, хто перечепиться через камінь чи ковтне комаху, підхоплює напущену хворобу.

Дух хвороби гикавки викликає істеричні припадки. При цьому людина бурмоче незрозуміло що; інколи вважали те бурмотіння пророцтвом. Голос, яким промовляла хвора людина, вважали голосом духа хвороби.

Одним з різновидів хвороби гикавки була німуха, німота, що відбирала мову у хворого. Виліковували від німухи знахарі.

Вважали, що гикавку неможливо прогнати з тіла хворого. Зі смертю хворого гикавка не вмирала, а переходила в іншу людину, особливо того, хто не в добрий час згадував нечисту силу.

Насилали цю хворобу чаклуни; замовляли якийсь предмет і клали його так, щоб людина спіткнулася і вилаялася. Зняти гикавку міг той же чарівник або сильніший. Прислухалися до бурмотіння хворого, щоб почути ім'я того, хто зурочив.

Гикавка супроводжувалася головокружінням, головним болем, слабкістю, втратою апетиту. Хворі на гикавку не здатні були виконувати найпростішу роботу.

ГОСТЕЦЬ

Так в народі називають суглобовий ревматизм. У замовляннях він постає в подобі особливого злого духа, який живе в темних місцях. Буває чоловічої і жіночої статі, переходить в людину різними шляхами. Поселяється в очах, шиї, у плечах або між плечима, у м'язах, грудях, серці, жилах, мозку, животі, кістках, колінах, руках, ногах, у всьому тілі.

Уявляли гостець темним, гнучким і невідступним, як тінь.

Ось що подає про цю хворобу Гійом Левассер де Боплан:

«...я говорив про хворобу, яку вони (козаки) називають гостець і якою часто хворіють.

Хворі на цю недугу (яка зветься у Франції «колтуном») цілий рік лежать без руху, ніби паралізовані, відчуваючи великий біль у нервах. Вони нестримно кричать від цього. Коли мине рік, якоїсь

ночі їм так сильно пітніє голова, що вранці все їх волосся склеєне докупи і звисає одним широким пасмом, ніби хвіст тріски; від цієї хвилини хворий почувається набагато краще, а через кілька днів одужує, будучи в кращому здоров'ї, ніж перед недугою. Лише волосся виглядає жахливо, не можна його розчесати, а коли хотів би зрізати, то рідина, що виділяється через пори на голові, за два дні спала б йому на очі і він неодмінно втратив би зір...»

Про цю ж хворобу свідчить інший француз, дипломат Жан Бенуа Шерер (служив у Петербурзі в другій половині XVIII ст.) у своїй «Історії Малоросії»: «Козаків мучить своєрідна хвороба, яку лікарі називають «пліка», а місцевою мовою іменується вона «пошесть»... Далі Шерер повторює свідчення Боплана, але в нього є цікаві доповнення: «Ця хвороба, розповсюджена серед коней так же, як і серед людей, вважалася невиліковною, але дякуючи переміні повітря при переїзді в інші країни було кілька випадків одужання. Ця недуга йде, як вважається, від жорсткості або якої іншої прихованої якості води. Цікаво, що вона передається через статеві зносини, як венерична хвороба, і що іноді вражає новонароджених немовлят. Але коли діти дорослішають, вони виліковуються і навіть таким чином назавжди убезпечують себе від цієї хвороби».

ЗУРОЧЕННЯ, УРОКИ

Заочне насилання порчі. Ніби насилають уроки (зурочують, насилають порчу, злу силу, хворобу) на людей чаклуни і відьми. Роблять вони це з допомогою призору, заговору, напуску, відносу, обмови.

Наговор (заговор) і напуск. Наговорюють на хліб, сіль, воду, напускають по вітру і по сліду, підкидають наговорені речі і т. ін. Наприклад, вірили в народі, що при попутному вітрі чаклун бере в руки сніг або землю, кидає за вітром і каже шкідливе замовляння. Вважали, що чаклун-лихо-дій виходить на вулицю, стає проти вітру,

промовляє потрібні злі слова, вітер підхопить – хто перший вдихне того вітру, той і буде зурочений.

Через наговорену сильним чаклуном річ досить переступити, на зачароване місце досить сісти, щоб захворіти! Іншому ж чаклуну потрібен заклятий порошок, щоб кинути його за вітром на жертву; і якщо хоч одна порошинка попала на людину чи на скотину – справа зроблена. Буває, що чаклун тільки злегка штовхне в плече – і людина зурочена.

Чаклуни беруть землю із свіжої могили, попіл з семи печей і підкладають в черевики визначеної людини. Дістають цвях з домовини, підкидають на конюшню, щоб коні хворіли.

Щоб занапастити молодих, зашивали їм у подушки волосся старої немічної баби, скіпки, кісточки з кладовища, вовчі ягоди. Знахар знімав порчу тим, що виймав те покладене, обпалював його на вогні свічки і пускав на хвилю.

Віднос. Псують відносом не навмисно і не зі злості, а ненароком: роблено було на іншого, а підвернувся сторонній, невинний чоловік, який підібрав наговорену, «порчену» річ.

Лікують у таких випадках знахарі, але вони мають бути сильнішими від тих, хто наслав порчу.

Спосіб лікування дуже простий: знахар йде на роздоріжжя і кидає там вузлик, куди зашитий попіл, вуглина і шматочок глини від печі. Таким відносом відводиться порча від того хворого, до якого кличуть знахаря.

Але віднос має свої небезпеки, так як той, хто першим підніме віднесений вузлик, неодмінно захворіє. А це, в свою чергу, матиме погані наслідки для першого хворого, вже вилікуваного від порчі за допомогою вузлика. Коли його душа в свій смертний час вийде з тіла, сатана скаже ангелу Божому, що, мовляв, ця душа моя, вона зналася зі мною, приносила мені на роздоріжжя хліб-сіль. Тому порча навіть знята шкідлива і для жертв, і для тих, хто її напустив.

Призор (озик, зглаз). Бувають очі у людей добрі і навпаки – злі, погані. Погане око, злий погляд – зурочує людей.

При зустрічі з людиною, погляд якої вважається недобрим, треба подумки промовляти: «Недобрий глаз не дивись на нас» і в уяві накрити власника злого погляду якоюсь посудиною.

Щоб попередити зглаз, прикушують язик, тримають дулю в кишені, тричі плюють через ліве плече, тричі стукають по дереву, нашіптують на воду, якою умиваються або яку п'ють, одягають білизну навиворіт, називають дитину вигаданим іменем, підкурюють у хаті волоссям, умиваються зі срібної ложки, читають замовляння.

Наузи (чарівні вузли) на паску оберігають від призору.

Лікували зглаз так: брали воду незайману, з печі три вуглини, четвергову сіль. Все це клали у склянку, дмухали тричі над нею, потім тричі плювали вбік. Після цього раптово бризкали на хворого тричі, давали тричі сьорбнути, витирали груди проти серця.

Щоб запобігти призору, за повір'ями, дівчина мала погладити себе рукою нижче спини, потім провести тією рукою по обличчю, примовляючи: «Як ти в мене неглазлива, так і я щоб неглазливою була!» Призор знімали росою, яку збирали на Прокла (25 липня).

Від зглазу особливо оберігали дітей. Голе немовля гола бабуся обносила навколо лазні, примовляючи: «Зоря-зоряниця, візьми з раба Божого такого-то, призори денні і нощні».

Кума після хрещення брала з печі вуглину, йшла на перехрестя й кидала за спину. Потім поверталася не озираючись.

Якщо хто казав матері, що дитя гарне та миле, хвалив дуже, то мати повинна була облизати дитині лице тричі і тричі сплюнути. Те ж вона мала зробити й під час купання.

Старалися, щоб не було зайвих очей, коли корову доять; коли насіння готують до сівби; коли приплід з'являється – боялися зглазу.

Обмова (оговор). Порча може бути від оговору, коли «не в час мовиться». Оговор роблять навмисно чаклуни, а інколи випадково, безумисно. Буває так, що сусідка скаже сусідці, яка вийшла на вулицю після довгої хвороби: «Сиділа б краще дома». Та злякається й захворіє ще тяжче...

Притка. Порча буває від притки, яка вважається сильнішою від зглазу; її важко розпізнати, бо вона відрізняється складними й заплутаними ознаками. Непросто розібратися: чи схопило зненацька, без всілякої причини; чи припадок спровокувало давнє внутрішнє пошкодження, що зненацька загострилося; чи хвороба причепилася в лазні.

Вузли. Ніби, щоб зіпсувати кого-небудь, чаклун брав нитку з вовни і нав'язував на ній вузли. Цю нитку кидав у такому місці, де на неї міг би наступити той, кого хоче зіпсувати. В'язав вісім подвійних вузлів, і приказував: «1. Вийду на вулицю. 2. Кину в чисте поле. 3. На відстань. 4. Між двори. 5. В луки. 6. В моря. 7. В ліси. 8. В зибучі болота». А потім: «Хоч і тут залишу, куди піде, тут і буде». Робив це увечері без хреста. Якщо той, на кого порча намічена, наступить на заговорену нитку, спіткнеться і вилається – тільки скаже лайливе слово, як порча починає діяти.

Слід. Про слід людини є багато забобонів.

За переказами, по сліду напускають порчу: злі люди виймають слід, землю, де ступав чоловік, і кидають на дерево – хвороба не проходить від людини, всихає дерево, а з ним і зурочена людина. Звільнити під порчі може лише досвідчений знахар. Але якщо землю кидають на воду, то й знахар безсилий.

Ще слід у торбинці чіпляють в печі, а в димарі замазують глиною волосся приреченого: земля й глина сохнуть – на людину теж нападає сухота.

Нашіптують чаклуни над слідом – пов'язують волю визначеної людини.

Вимірюють крок людини скіпкою і спалюють її, примовляючи злі слова, – від цього у жертви віднімаються ноги.

Щоб позбутися порчі по сліду, кидали на вітер волосся хворого; спалювали на Благовіщення білизну зуроченого.

Вважалося, що наступити на чужий слід, – на лихо, ноги будуть боліти.

В народі вірять, що порчі можна позбутися, якщо ходити задом наперед. Ще вважали, що чаклун, який наслав порчу, зняти її не має сили, треба шукати знахаря.

Проти уроків допомагає свячена та богоявленська вода, але найкраще, за народним повір'ям, лікує вода, яку тричі виливають на камінь в лазні і підхоплюють в ківш, не даючи пролитися на підлогу. Цією водою поливають хворого, а ще п'ють її. При цьому примовляють: «Як на кам'янці – на матінці підсихає і пригорає, так на рабу Божому такому-то підсихай і пригорай!»

КОРОВ'ЯЧА СМЕРТЬ, ЧОРНА НЕМІЧ

У слов'ян це дух смерті рогатої худоби. За повір'ями, з'являлася вона в подобі корови, собаки, чорної кішки 18 лютого за н. ст. (5 лютого за ст. ст.) на Агафію-коровницю. Пізніше символом її став коров'ячий череп. Коров'яча смерть – тяжке лихо хліборобських племен. їй приносили жертви: добувши живий вогонь, спалювали у дворі півня, ще проганяли худобу через дим від живого вогню.

За свідченнями дослідників, одним із способів перестороги від коров'ячої смерті була ритуальна оранка навкруг поселення. Вночі нишком збиралися заміжні жінки в білих сорочках з розпущеними косами, брали в руки дубці, коси, серпи, одягали на вдову хомут, запрягали її в плуг і обходили село. При цьому зверталися до коров'ячої смерті з проханням піти геть, не чіпати худобу, погрожували косами та палицями.

На Агафію-коровницю освячували хліб із сіллю і чіпляли його коровам на роги, щоб уберегти від мору. В цей час якраз з'являється приплід у стайнях, і селяни, турбуючись про збереження ягнят і телят, забирали їх до оселі.

24 лютого на святого Власа творили різні обряди знову ж таки для збереження худоби: кропили корів свяченою водою, вночі ходили пастухи на роздоріжжя і рахували зорі, аби овець було більше, аніж

зірок на небі. В Давній Русі цей день був присвячений богу Велесу – покровителю домашньої худоби, якого в християнстві заступив святий Влас.

Якщо господині гарно за корівками доглядали і вберегли їх від хвороби, то від 16 травня корови прибавляють молока.

КУМАХА, КУМОХА

Починаючи з Тарасія (10 березня) небезпечно спати вдень і увечері – кумаху можна наспати. До цього дня кумаха не нападає на людей – її стереже домовик, а далі втрачає над нею силу.

Кумахою називають особливу лихоманку, яка з'являється на початку березня. Живе вона в дрімучому лісі з іншими лихоманками.

Хворі на кумаху виходять на ті місця, де хвороба до них причепилася, сиплють навкруг себе ячневу крупу, кланяються на всі боки й кажуть: *«Прости, Мати Сира Земля! Ось тобі крупи на кашу, ось тобі й кумаха!»* Знову кланяються на всі боки і йдуть додому, вважаючи, що позбулися хвороби.

КУРЯЧА СЛІПОТА

Названа ця хвороба курячою тому, що, за народними повір'ями, її напускають злі люди, скребучи ножем, яким ріжуть старих курей, і пускаючи за вітром на того, кому хочуть відомстити чи нашкодити.

В народі відомо багато способів позбутися цієї хвороби. Треба сідати над діжкою з дьогтем, проказувати: *«Дьоготь! Дьоготь! Візьми від мене курячу сліпоту, а мені дай світлі очі!»* Вважають, що дьоготь в рідні з цієї хворобою і з жалості забирає до себе неприкаяну сліпоту. Після цього хворий повинен піти на перехрестя, сісти там і ніби щось шукати. Якщо хтось із прохожих запитає, що він робить, має відповісти: *«Що знайду, тобі віддам»,* – потім втерти очі

рукою і замахати на перехожого. Якщо виконати цей обряд – куряча сліпота зникне.

Ще передають, що від цієї хвороби дивляться в шпарину дошки, звідки випав сучок.

Сидять також над парою вареної волячої печінки і їдять її. Дуже корисною від курячої сліпоти вважається вода, яку беруть з того місця, де річка бере свій початок, або з тих місць, де річка не замерзає взимку, або вдосвіта з трьох непочатих криниць.

ЛИХОМАНКА

Слов'яни персоніфікували духи хвороб. Особливо цікавими є вірування і перекази про лихоманку **(лихорадку, лиходійку).** За повір'ями, лихоманок – дев'ять, а в більшості заговорів – дванадцять крилатих сестер; живуть вони в глибоких темних підземеллях пекла і уявляються злими страшними бабами: худими, розкуйовдженими, завжди голодними, іноді сліпими, безрукими, вислогубими. Зовуть їх ще **бісиці-трясовиці.** Одна з них – старша сестра – головує, скеровує дії інших, насилає їх на землю мучити людей.

У пізніших заговорах зустрічається 7, 10, 12, 40, 77 хвороб. Називають їх «дщерями Ирода (Ірода) – царя».

У назві кожної з хвороб вгадуються ті муки, якими вони терзають рід людський:

Трясея (трясучка, трясовиця, трясуниця, потрясуха, трясця) від дієслова «трясти», тіпає людиною, викликає високу температуру. Уявляли її бабою з очима, що вискакують з лоба; зуби стукотять, руки трясуться. Трясея нападає на людей разом з льодеєю та огнеєю. Але не з обома відразу, а з кожною окремо, бо льодея і огнея ворожі між собою. Трясея – страшна баба, волосся в неї збите в один клубок, лице в страшних глибоких зморшках; вчепиться в людину і трясе її, тіпає нею, витрясає душу.

Льодея – холодить як лід; кого вона мучить – той і на печі не може зігрітися, ще зовуть її озноба, зябуха, студенка, зимниця, знобуха, лідниця. Льодея – одна з хвороб, яка, за повір'ями, трохи поступається силою огнеї і трясеї. Льодея ніколи не зустрічається з огнеєю, але інколи приходить на зміну їй. Ця хвороба забирає в людини сили тихцем, нишком; при цьому хворий відчуває головокружіння і присмак крові в роті. Льодея приходить вночі з мороком. За уявленнями, пальці в неї сині, довгі, з маленькими голками замість нігтів. Вона запускає ті нігті-голки в тіло людини і холодить кров. Нападає часто весною, коли ще сонце не встигає прогріти повітря і землю. Здавна виганяли льодею міцними напоями.

Огнея (вогнея, огненка, вогневиця, гарячка) – насилає внутрішній жар. У південнних слов'ян – **«грозниця»** – вказує на зв'язок з грозою, з полум'ям блискавки. Огнея уявлялася в образі старої баби із зморщеним червоним лицем, палаючими очима і лисою головою. Одяг у неї червоного кольору, розвівається навіть в тиху погоду. Вона найстрашніша з усіх хвороб, найжорстокіша. В давні часи, щоб уберегтися від огнеї, парились в лазні, мисливці натиралися жиром. Вважали, що відганяє огнею амулет з тотемного звіра. Огнея нападає на слабких. Вона намагається випалити внутрішні органи людини, при цьому викликає невтомну жагу, котру не загасити водою. Сама ж огнея боїться спеки.

Якщо в селі з'являлася гарячка, то з хати, де були хворі, не випускали нікого і заходити з вулиці в хату нікому не дозволялося, щоб гарячка не перекинулася доброю людиною, не вийшла на вулицю для збору нових жертв.

Гнітея (гнітниця, гнітуха, гнітучка, черевуха) – хвороба шлунку, нутрощів; гнітить утробу, відбирає апетит, викликає рвоту.

Гринуша (грудниця, хрипуша, храпуша, гризачка) – стискає серце, груди, викликає хрипи, кашель. Гринуша лякає людей своїми криками, хрипами. За повір'ями, у кого біля оселі кричала сова, до того прийде гринуша. Нападає вона здебільшого на підлітків. Гострими зубами впивається в горло, а довгим язиком забиває

людині рот і не дає розмовляти. Але не калічить, а лякає. У дорослих гринуша викликає хрипи, кашель, не дає дихати, зупиняє серце. Гринуша не визнає інших подруг-лихоманок і нападає на людей сама. Пересуватися їй тяжко. В дім проникає тільки з протягом.

Глохня (глухея, глуханя, глушня) – нападає на голову, закладає вуха, викликає глухоту, відбирає слух.

Костоломка (ломея, ломова, ломота) – ломить кості, ребра, спину: *«…аки сильная буря древо ломит, такоже и она ломает кости и спину»*.

Пухнея (пухлея, пухлячка, дутиха) – насилає пухлини.

Коркуша (корчі, корчея) – жили зводить, насилає корчі.

Глазниця (глазея, очниця) – мучить людину хворобами так, що не дає очі стулити, разом з нею приходять до людини біси і кошмари, з розуму зводять.

Жовтуха (жовтея, жовтяниця) – жовчна хвороба, шкіра людини від жовтухи жовтіє *«…аки цвет в поле»*. Лікували жовтуху гіпнозом або ще заганяли в щуку. Хворого примушували дивитися на рибу до тих пір, поки щука не засне і не пожовтіє, тобто, не забере хворобу. Щоб не захворіти жовтухою, носили на шиї бурштин.

Навія (невея, огнеястра) – від «нав», дух померлого, смерть; нави – покійники. В цій назві – зв'язок демонів-хвороб з деякими духами померлих. Навія – найстарша з сестер-лихоманок, вона найсильніша, якщо візьметься за людину – смерті не уникнути.

У слов'ян збереглося багато повір'їв, переказів, замовлянь та заговорів про хвороби.

> *«Звертаюся до вас, раб божий (такий-то), прошу, великі помічники, сказати мені: для чого виходять з моря-океану жінки простоволосі, для чого вони по світу ходять, відбивають від сну, від їжі, смокчуть кров, тягнуть жили, як черв'як, точать чорну печінку, пилами пиляють жовті кості й суглоби? Тут вам не хата-житло, не прохолода; ідіть ви в болота, в глибокі озера, за бистрі ріки і темні бори: там наїдки цукрові, напої медові,*

перини пухові – там буде вам хата-житло, прохолода по сю годину, по сей день, слово моє, раба божого (такого-то), кріпке-кріпке».

(Заклинання від лихоманки).

За повір'ями, 2 січня мороз і зима виганяють із пекла сестер-лихоманок з нечистю і ті шукають собі притулку серед людей в теплих оселях.

15 січня, на Сильвестра, знахарі проганяли хвороби заговорами та іншими магічними діями. Казали: *«Сильвестр жене лихоманок за 77 верст».*

Особливістю заговорів проти хвороб був перелік їхніх імен.

18 січня збирали сніг (перед Водохрещем) і тим снігом лікували недуги – оніміння ніг, головні болі, корчі.

На Максима, 11 травня, хворих на лихоманку відпоювали березовим соком.

2 грудня перші заметілі проганяють різні хвороби в яруги, урвища, тріщини, печери.

10 грудня північний вітер, якщо дме в цей день, змітає хвороби з землі.

Від лихоманки, малярії в народі знали гіркий полин, спориш, чортополох, хрін, траву «живучку», яку ще називали «лихоманочна трава».

МОР

Дух епідемії, повальної хвороби. Причиною масових захворювань вважали нечисту силу, непевну істоту, злого духа, якого треба було вигнати або не пустити на обжиту територію.

Щоб випровадити хворобу або запобігти їй, виконували спеціальні ритуали. Наприклад, щоб позбутися сибірської язви,

робили людське опудало і викидали у вікно, а потім несли і закопували біля кладовища як дух хвороби. Вважали, якщо поселення в лісі, то мору можна не боятися: лісовик хворобу відведе. Щоб хвороба на худобу не прийшла з сусідніх поселень, на дорозі ставили ворота з жердин на зразок тріумфальної арки, обкладали землею і чіпляли на верхній перекладині ікону Георгія Побідоносця чи Іллі Пророка. Ще оборювали село. Скотину-падаль закопували там, де здохла, вважаючи, що так закопають дух хвороби. Коли зустрічали кого в час ритуальної оранки: тварину – вбивали, людину – лупцювали добряче, вважаючи, що то дух хвороби.



НІЧНИЦЯ

Хвороба дитини, коли маля не спить і увесь час б'є (сучить) ніжками. Жінки вважали, що то нічні духи – нічниці – лоскочуть ступні дитини, від чого вони блищать. Щоб вилікувати дитину, жінки виносили її на зорі на вулицю і тричі звертались до зорі: *«Зоря-зоряниця, забери безсоння-невгомоння, а нам дай сон-угомон»*.

Ще називають дитячу хворобу – лоскотун. Уявляли, що фантастична істота турбує малят уночі, лоскоче їх, не дає заснути. В замовляннях зверталися до сил небесних: «Матінко-Зоре вранішня, Матінко-Зоре вечірня, заберіть від немовляти лоскотуна, звільніть біле тіло, щоб воно до ранку відпочило».

О ПІВНОЧНИЦЯ

Опівночницю ще називають лунатизмом, а людей, які хворіють на цю хворобу, – лунатиками, ночеходами. Цю хворобу виганяють сімома прутиками або сорочкою дитини, яку міряють взад-вперед і навхрест ниткою, потім кладуть під поріг, щоб лунатик не міг через неї переступити.

ПЕРЕПОЛОХ, ПЕРЕЛЯК

Дух дитячого страху, переляку. Від переполоху на дитину одягали сорочку задом наперед. Вважали, що переполох від собаки не такий небезпечний, собака сам той переполох вигавкає. Набагато небезпечніший переполох від злого і мовчазного гусака, що поженеться за дитям; та й укус гусака заживає довго.

Якщо переляк не проходив, сорочку дитини міряли навхрест ниткою, яку потім клали під поріг, щоб всі її топтали. Коли й це не допомагало – йшли до знахаря.

П ІДТИННИЦЯ

Так називали хворобу, яка чіпляється до чоловіка, коли той напідпитку засинає під тином, на сирій землі чи мокрій траві.

ПРОСТУДА

Мабуть у світі немає людини, яка б не хворіла на простуду. В давнину ліків не знали, тому простуду, як і інші захворювання, лікували за допомогою засобів народної медицини: трав, настоянок, ягід тощо та силою слова – замовляннями.

Деякі народні цілителі та й сучасні лікарі вважають, що лікувати простуду медикаментами не слід. З їхньої точки зору правильне лікування – піст до 5 днів: можна їсти каші, фрукти і робити хворому клізми. Біль, чхання, кашель, температура необхідні і корисні для здоров'я, і поспішати їх позбутися за допомогою ліків не варто. Біль – важливий попереджувальний сигнал організму. Під час чхання дихальні шляхи і легені очищуються від шкідливих речовин і алергенів. А кашель звільнює організм від бактерій і вірусів. Якщо надміру глушити кашель ліками, це може призвести до запалення легень чи до іншого захворювання дихальних шляхів. Тільки коли кашель сухий, слід приймати відповідні лікувальні засоби. Температура теж важлива зброя організму, яку в жодному разі не можна «знешкоджувати» за допомогою ліків. Якщо вона не перевищує 39 градусів С, то сама по собі скорочує термін захворювання, нейтралізує віруси і бактерії.

Про все це знали давні слов'яни і уміло переборювали простуду. Якщо ж важко витримати піст і немає часу довірити своє здоров'я матінці-природі, слід звертатися до випробуваних віками засобів народної медицини, рецепти яких можна відшукати.

ПРОЩЕННЯ

У народі існує повір'я: якщо хто захворіє в лісі чи після купання, а сам знає за собою якийсь гріх проти цього водоймища (плював у воду, смітив тощо) або лісу (рубав дрова, ламав гілки), – то не

вилікуватися йому ніяк інакше, як піти до лісу чи до ріки і попросити пробачення (прощення) тричі, кланяючись до землі і кладучи жертву – краще всього червоне яйце. Якщо після цього обряду за спиною покаянника почується шум гучний тріск, – значить, він прощений і буде здоровим.

СОНЯШНИЦЯ

Так називали черевні хвороби. Щоб їх вилікувати, знахар брав миску, в яку можна було налити три пляшки води, пеньку і ківш. Миску ставив хворому на живіт, пеньку запалював. Як загорялася – обмотував хворого. Через обпалене місце ніби виходить хвороба, яка знаходиться у хворому. Пеньку потім знахар клав у ківш, а ківш ставив у миску. Під час цих дій він шепотів замовляння, без якого будь-яке лікування не вважалося дійсним. Потім хворому давали випити цієї води – і він виліковувався. Але головна суть лікування в чудодійних словах замовляння.

СУХОТКА

Дітей, які хворіють цією хворобою, кладуть на деякий час в розщеплене дерево, потім тричі обходять з дитиною навколо дерева і розвішують на гілки дерева сорочку хворого. Повернувшись додому, купають дитину у воді, взятій з дев'яти рік чи криниць, і обсипають попелом із семи печей. Чехи, щоб вилікувати дітей від сухотки, купали їх у джерельній воді разом із собакою чи кішкою, щоб хвороба перейшла на тварину.

УТИН

Якщо з'являлися сильні болі в крижах чи ломоти в попереці, що не продихнути, це значить, що до людини причепився угин.

В таких випадках клали хворого животом на поріг хати, брали тупий косарик в руку, легенько постукували по спині хворого і вступали з угином в переговори, питаючи його і слухаючи відповіді: *«Що рубаю?» – «Утин відсікаю». – «Рубай гарно, щоб вік не було!»*

УДАР, СИНЯК (УШИБ)

Щоб вилікувати удар, прикладають до нього ялинковий попіл в суміші з яєчним жовтком.

Тих, хто сильно розбився, ніби треба виносити на те саме місце, де сталася біда, і молитися до землі, просити в неї пробачення: *«Пробач, сторона, Мати Сира Земля!»*

Щоб удар не розболівся, слід відразу примовляти: *«Батенько, святе місце, не ти на мене найшло, а я на тебе, вже прости мене, Христа ради!»*

ХОЛЕРА

Страшну хворобу холеру в народі ще називали птиця-юстриця. Ніби має вона вигляд чорної птиці з хвостом і зміїними головами. Вночі пролітає над селами-містами – де зачепить воду залізним крилом, там буде повальний мор. Про цю хворобу, яка спустошувала землю, в народі ходила загадка:

На морі-океані,
На острові Буяні
Сидить птиця-юстриця.
Вона хвалиться-вихваляється,

Що всього перебачила,
Всього перепробувала:
І царя в Москві,
І короля в Литві,
І дівку в намисті,
І немовля в колисці.

Від холери ховалися. Заходили в нетоплену лазню, лягали на полицю і прикидалися покійником. Або зачиняли в хаті двері, завішували вікна – щоб хвороба подумала, що нікого немає вдома і пішла собі геть.

Уявляли дух цієї хвороби в подобі старої баби із страшним, злим, перекошеним муками обличчям. Де вона зайде переночувати – не лишиться жодної живої душі. В деяких місцевостях вважали, що дух цієї хвороби приходить із-за моря в образі трьох сестер – страшних дівиць у білих саванах.

Захисником від холери, як і від інших хвороб, вважали лісовика, інколи домовика. Померлих від холери виносили в закритих домовинах через вікна, щоб хвороба не запам'ятала поріг (вхід через двері). Забобонні люди вночі біля могили померлого закопували живу кішку – жертву хворобі, щоб вона змилостивилася і не забирала членів сім'ї. Відомі випадки, що в жертву холері приносили й живих людей, старих чи дітей, закопували разом з півнем, собакою і чорною кішкою. Холеру ототожнювали, бувало, з померлим від неї, влаштовуючи тоді пишні похорони самої хвороби.

ЦИНГА

За повір'ями, на північних островах і землях ходить страшна височенна баба, видима всім, розмовляє, як і люди. З'являється під різними личинами: наприклад, приходить до втомленого

мандрівника у подобі молодої жінки, нещасний милується красою, солодко засинає, але сон той переходить у смерть.

Коли вітер свище на безкраїх просторах, цинга з'являється у вихорі, танцює і співає страшну пісню: *«Тут усі голі, беззахисні! Тут немає ні співу церковного, ні дзвону Великоднього! Тут усі нагі й безпомічні!»*.

Часто ніби бачать, як стоїть вона на кормі дванадцятивесельного баркаса, а її сестри – лихоманки – сидять на місцях гребців, розкуйовджені, страшні й злі. Головне – їх не зачепити, не покликати, навіть ненароком не виказати себе, не показати свого страху – тоді вони поминуть.

Народ в уяві своїй поселив страшну хворобу цингу у далекі північні краї, а в товаришки приписав їй страшні лихоманки. Усе погане, недобре, неприємне, страшне – хвороби, недуги, напасті, голод – асоціювалися в народі з холодом, похмурою погодою, відсутністю вогню і сонця. Тому все погане жило далеко в холодних краях, де немає ні сонця, ні церков, і звідти приходило на слов'янські землі, приносячи біди і негаразди.

ЧУМА

Страшна хвороба, епідемії якої випустошували цілі села і містечка. Давні слов'яни персоніфікували духи хвороб, особливо ті, які найбільше дошкуляли, проти яких люди були безсилі. Поляки вважали, що чума їздить у двоколісному візку. В переказах лужичан вона з гуркотом їздить по вулицях опівночі на невидимій колісниці. В домі, біля якого зупиняється чума, буде покійник.

Наближаючись до міста чи села, чума точить свої стріли, і кого першого зустріне, – в того і вціляє, а потім вже заходить у місто чи село. Тому першими хворими бувають проїжджі або мандрівники. Як і відьми, чума може прибирати подобу кішки, коня, корови, птиці чи навіть мотка ниток; де вона показується – там виють собаки, туди

прилітає ворона або сич і, сідаючи на дах, криком своїм віщують біду.

За повір'ями південних слов'ян, коли чума ходить, – півні хрипнуть і замовкають, а собаки втрачають здатність гавкати, виють лише та гарчать на непрошену гостю.

Українці в казках та переказах передають, що чума живе в тому краї, де немає ні собак, ні півнів, де не дзвонять дзвони церков, – у краї хмар зимових, на холодній півночі. За те, що чума відбирає у собак голос, ті переслідують її. Чума боїться собак, втікає від них, про це є в переказах: *«…Селянин спав на копиці сіна. Пробудився від шуму і побачив величезну жінку в білих строях, з розвітреним волоссям, яка втікала від зграї собак. Вона скочила на драбину, вилізла до середини копиці та й почала дражнити собак. Ті гавкати не могли, тільки гарчали та вили. Селянин тихцем підкрався до чуми – він її відразу впізнав – і штовхнув з драбини ногою. Чума перескочила собак, посварилася кістлявим пальцем чоловікові, майнула швидко і щезла. Селянин дуже перелякався, і хоч залишився живим, нога в нього з того часу сіпалася…»*

Північний крик і церковні дзвони визнані як цілющий засіб проти хвороб. Ще в народі вірять, що собака із своїм гострим зором і особливим тонким нюхом пізнає присутність нечистих духів, чує наближення чуми і смерті, кидається на них, як вірний сторож. Коли собака виє – вважають, це знак того, що вона бачить смерть.

У болгарів є перекази, що в давні часи кішка була старшою сестрою чуми і часто била її за лінощі та непослух. Тому чума не жаліє котів, вбиває їх, вони ховаються від неї за піч.

Коли була епідемія чуми, люди ховалися в помешканнях, не відчиняли вікон і дверей, тільки голод примушував їх виходити з осель. Чіпляли таблички, щоб обманути хворобу: «Приходь вчора», «Немає нікого вдома» і т. ін.

В Західній Україні, як ішла чума по селах, казали, що то – **страшний гомін** – поїзд чуми: сама морова діва в колісниці, а за нею

всіляка нечисть у валці суне, хвороби та біси. Ніби з'являється страшний гомін у селах з гуркотом, шумом, виттям бурі.

Серби називали чуму **куга.** Уявляли її страшною кістлявою бабою.

За багатовікову історію Києва епідемія чуми неодноразово спустошувала місто. В літописах збереглися відомості про найбільші спалахи епідемій. Так, літописець писав у **1352 році:** *«Был мор силен, зело в Смоленске, и в Києве, и в Чернигове и во всей земле Русской смерть люта, и напрасна, и скора».* В **1366 році** морова язва знову спустошила Київ. Епідемії повторювалися в **1375, 1419, 1424, 1652 рр.,** а внаслідок спалаху **з березня 1710-го по січень 1711 р.** *«…пуст город Киев остался».*

Великий мор був під час російсько-турецької війни **(1767 – 74 рр.).** За період **з 2 вересня 1770 по лютий 1771 р.** померло від чуми в Києві близько 4000 чоловік. *(Перед початком цього мору Григорій Сковорода гостював у Києві у брата, і його попередили Сили Небесні про загрозу смерті. Він негайно покинув Київ, після того укріпився у вірі своїй і в тому, що за Божим Промислом його, мандрівного «вчителя вічності», веде і вестиме Дух Святий. – Ред.).* Хворі на чуму були в ті часи практично приречені: лікарі не знали, як лікувати, протичумної вакцини ще не існувало.

Епідемія чуми була в Києві ще у XIX столітті.

ЯЧМІНЬ, ЯЧМІНЕЦЬ

Досить неприємна річ – нарив на оці, чиряк. Вважали, що це буває від злого погляду або коли лихий вітер підвіє, від протягу.

В народі збереглося багато рецептів і порад, як лікувати ячмінь. Кажуть, що треба вколоти ячмінь на оці ячмінним зерном і віддати це зерно курці.

Слід обвести або притиснути ячмінець шлюбною обручкою і прочитати молитву – почне спадати; повісити голку на нитці і дивитися на кінчик голки, доки ячмінь не спливе сльозою.

Вважали, що роса, зібрана до сходу сонця на Купала, цілюща при всіх захворюваннях очей, особливо ж вона допомагає, коли на оці ячмінець. Найкраще, коли хворий сам іде на луки і промиває очі тією цілющою росою.

А попередити ячмінець за народними повір'ями дуже просто. Тільки око засвербить, слід взяти срібну виделку і обережно провести тричі повіку туди-сюди – ячмінець помине, не з'явиться, піде на болота (так при цьому і промовити). Те ж саме можуть робити чоловік і жінка один одному золотою обручкою.

З давніх-давен з хворобами боролися за допомогою заклинань, замовлянь, заговорів, звернених до сонця, світла, вогню, небесних божественних явищ і Світлих (Святих) Сил Небесних.

Окрім того, хвороби старалися обдурити, відвести, розказуючи про них різні історії – і правдиві і неправдоподібні. Таким чином народжувалися анекдоти, байки, в яких сміялися і над самими хворобами, і над ставленням до них. Адже сміючись людина швидше виліковується.

Отож сміймося на здоров'я!

Оповідки про хвороби зібрав і переказав Олексій Кононенко,

Рецепти на всі випадки життя

– Як ви себе почуваєте? – запитав лікар у пацієнта.

– Набагато краще, лікарю. Думаю, мені допомогли ваші ліки. Я дуже ретельно виконував те, що написано на пляшечці.

– А що там написано?

– Тримати міцно закритим.

– Лікарю, якщо я їстиму моркву кожного дня, мій зір покращиться?

– Звичайно. Ви хоч коли бачили зайця в окулярах?

У стоматолога:

– Не треба так широко відкривати рот.

– Ви ж самі сказали, що маєте ввести туди дзеркальце та інструменти!

– Так, але сам я залишуся тут.

– Лікарю! У мого маленького з'явився перший зубчик!

– Добре!

– І він зробив перший крок!

– Прекрасно!

– Але на першому ж кроці він упав і вибив перший зуб...

– О-о!

– Та втративши перший зуб, мій малюк вимовив перше слово!

– Овва!

– Знали б ви, що то було за слово...

В аптеці:

– Сода є?

– Буде на наступному тижні.

– Але ж печія у мене зараз!

– Є засіб, щоб печія трималася тиждень.

– Покашляйте.

Пацієнт кашляє.

– Будь ласка, ще раз, – каже лікар, – і голосніше. Пацієнт старається з усіх сил.

– Так-так... – задумливо промовляє лікар, – і часто у вас бувають такі напади кашлю?

– Лікарю, я більше не можу витримувати цю дієту. Уявляєте, я вчора ледве не відкусила своєму чоловікові вухо!

– Не страшно. Всього лиш якихось вісімдесят калорій.



Лікар каже чоловікові пацієнтки:

– Якщо ви не будете займатися з нею коханням хоч би один раз на тиждень, вона може померти.

Чоловік виходить до дружини.

– Що тобі сказав лікар? – запитує вона.

– Що-що? Ліків таких немає. Помреш ти...

– Як? Ви п'єте каву? – вигукнув молодий лікар, побачивши чашку з напоєм у руках пацієнта. – Це неможливо, кава для вас – отрута!

– Отрута? Але, мабуть, дуже повільна. Я п'ю її вже шістдесят років.

– Лікарю, все перепробував, ніяк не можу позбутися звички курити!

– А ось ці цукерки пробували?

Конец ознакомительного фрагмента.

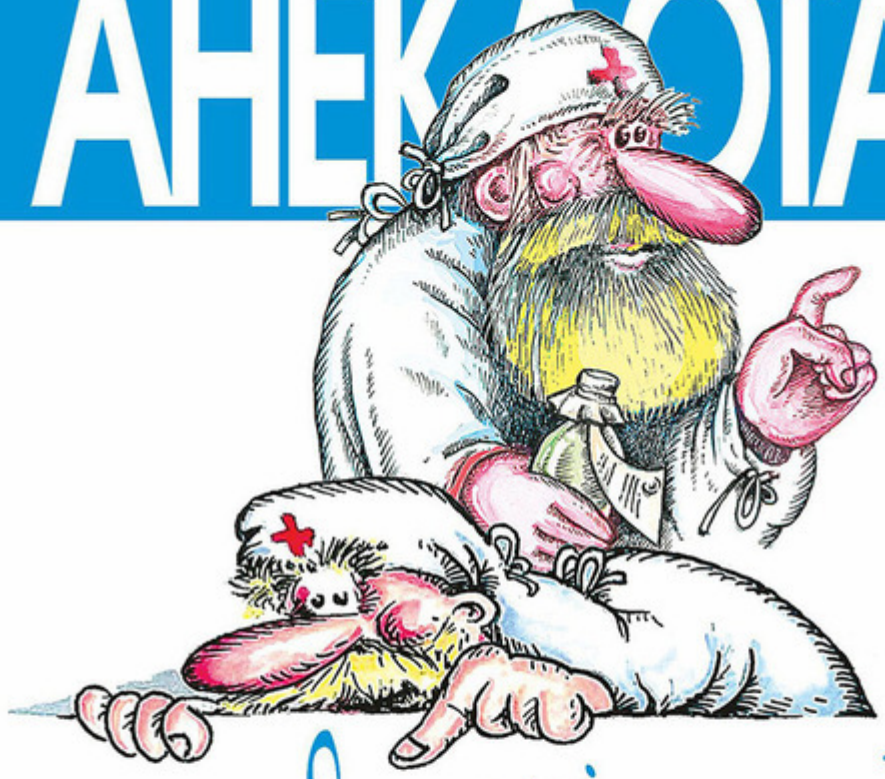
Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО

АНЕКДОТА



Здоровенькі будьмо!



FOLIO